

સચિત્ર

ગુજરાતી

કે. ૯ ૩૪૬ ૩૦

૧વી પહેલી ચોપડી.

૫-૬-૧૯૨૬

૧૯૨૬

રચનાર

મહંમદ સુદરજી મજાજી શેઠ.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાશ્ટ્ર વિભાગ]

અનુક્રમાંક 12005 વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ગુજરાતી કૉપીરાશ્ટ્ર વિભાગ

વિષય મો ૩૫૩ : ૨૬૩ : ૬ : ૩

રચનાર,

મહુમ સુંદરલ મૂળલ શેઠ

પ્રાથમિક શાળા મુખર્વીકગર,

સંરથાન જુનાગઢ.

પ્રસિદ્ધ કરનાર,

સુરજલાલ સુંદરલ શેઠ

જુનાગઢ.

આવૃત્તિ આઠારમી.

મત રૂપ૧૦૦૦.

સંવદ ૧૯૮૨.

ઈ. સ. ૧૯૨૬.

મુદ્રણ પોણા બે આના

સાધ્યત્ર

ગુજરાતી

ત્રવી પહેલી ઓપડી.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ

આ પુસ્તકની માલિકી સન ૧૮૬૭ ના ૨૫ માં વ્યાકટ.
પ્રમાણે નોંધાવી, કર્તાએ સર્વે અધિકાર
સ્વાધીન રાખેલા છે.

મુંબઈ,

બાણખલા પરેલ રોડ ઘર નં. ૩૫૪૪ માં “તત્ત્વ-વિવેચક”
છાપખાનામાં રા. ચરાવંત કાશીનાથ પડવળે છાપી તે
સુરજલાલ સુદરશી શેઠે જુનાગઢમાં
પ્રસિદ્ધ કરીધી.

Printed by Mr. Yeshwant Kashinath Padwal, at the Talva
Vivechaka Press, No. 3544, Parel Road, Byculla, Bombay,
and Published by Surajlal Sunderji Sheth,
JUNAGADH.

આ ચોપડી શિખવવાની રીત.

૧. શિક્ષકે બાળવર્ગમાં બાળકોને સુજાગીતી મૂળાક્ષર કથા કહે તથા કેવી સુક્ષ્મથી શિખવવા તેનો વિચાર આ ચોપડીમાં કર્યો નથી; તે બાળક શિક્ષકોની સુનસૂતી ઉપર સોંપીએ છીએ. આ ચોપડીની સાદાશ્રવણ મૂળાક્ષરના પુનરાવર્તથી થાય છે. મઠિ શિક્ષકે, બાળકે મૂળાક્ષર બરાબર જાણ્યો છે કે નહિ તેની ખાતરી થવા માટે વ્યંજનમાં રમ રમર બગેસો દોર્ય તેવાજ અક્ષરના રાખડ લેવા કે, પગ, રથ, વગેરે મોટેથી બોલી બાળકે પાસે પાટિઆપર મોઢાવવા તથા પાટીપર લખાવવા. બાળવર્ગમાં બાળકે મૂળાક્ષર લખતાં શીખે છે તેથી લખવામાં અડચણ આવશે નહિ.

૨. બારાક્ષરના ક્રમપ્રમાણે અનુસ્વારનો ઉપયોગ કરવાથી અનુક્રમે દરેક સ્વર વ્યંજનમાં બગેસો ફરી નવા રાખડ અનુસ્વારવાળા ભેડવા ખેટે તેથી રાખડખેડોળ વધી જાય, તથા રાષ્ટ્ર પાઠમાં વાક્યસ્વરનાની અનુક્રમતા આવે નહિ, તેથી બાળકોની સમજ સક્ષિતમાં આવે અને શિક્ષણક્રમ જળવાય. તેવી રીતે અનુસ્વારનો ઉપયોગ કર્યો છે.

૩. બીજી કલમમાં જણાવ્યા પ્રમાણે બાળકોને વ્યંજનસાથે જાનો ઉપયોગ કરતાં આવડવા પછી જાનો ઉપયોગ શિખવવો છે. જાનો-તાપરથી અભ્યાસપર જવામાં બાળકોને અધિક આનંદ થાય છે, મઠિ વ્યંજનમાં રમ રમરનો ઉપયોગ સમજાવવા સારૂ તેજ નિયમને અનુસરી બાળકોને કહેણું, કે જુઓ, પાટિઆપર લખેલા ઘર, રમ, રાખડ વાંચી તથા લખી બતાવે, બાળકે વાંચી તથા લખી બતાવે જોઈએ શિક્ષકે કહેણું, કે જુઓ. તમને રમ ઉપરથી રામ લખતાં શિખણું છું. એમ કહી શિક્ષકે પોતે પાટિઆપર રમ રાખડ નીચે રમ રાખડ લખવે. તેવા ધણા રાખડો લખી પછી તેનો તક્ષણ શિક્ષણ શૈલીમાં આગળ બતાવ્યા સુજાગ પૂછી કાનો મળવાથી રમ રમરનો ઉચ્ચર થાય છે તે સમજાવણું. પછી એ પ્રમાણે ધણા વ્યંજનમાં કાનો વધારતાં શિખવણું.

શિક્ષકે શિક્ષણના એજ નિયમને વળગી વ્યંજનસાથે દરેક સ્વરનો ઉપયોગ સમજાવવાની તજનીજ કરવી, આ ચોપડીમાં શિક્ષકે

૧ મૂળાક્ષરના પતાં સાથે સ્વરનાં ચિહ્નનાં પતાં એવાં બતાવેલાં એકમિ કે ફોર્ડ પછી વ્યંજનનાં પતાં સાથે ફોર્ડ પછી સ્વરનાં ચિહ્નનાં પતાં મૂકવાથી, નવા અક્ષર થાય. આવી મોઢાવણ મૂળાક્ષરનાં પતામાં કરવામાં આવે તે શિક્ષકે બાળકે પાસે નવા રાખડ પતાંથી એકાની રાખે.

માટે નસુના દાખલ કરેક સ્વરને બાંધીને સ્થાયે ઉપયોગ કેવી રીતે મનભરપૂર તેનું કૃત બેઠું દર્શાવે આપી શિખવવાની રાજ્યતા કરી બતાવી છે, પણ શિક્ષકે તે તેવાં ધણાં દર્શાવે કરેક સ્વરને ઉપયોગ શિખવતી વખત આપવાનાં છે.

૪. દ્વિત્વ ઇ ને ટ્રીપ્લ ઇ બાંધીને સ્થાયે બેઠાં બેઠાં નાનાં બાળકો સ્વાભાવિક રીતે ટ્રીપ્લ ઇ પોતાની મેળેજ બોલતાં શીખે છે, તેમ દ્વિત્વ ઇ નો રાજ્યતામાં ઉપયોગ પણ થાડો થાય છે, મઠિ બાંધીને સ્થાયે સ્વરના ઉપયોગના શિક્ષણક્રમમાં ટ્રીપ્લ ઇ પહેલી દાખલ કરી દ્વિત્વ ઇ છેલ્લી રાખી છે.

૫. દ્વિત્વ ઇ ને ટ્રીપ્લ ઇના બાંધીને સ્થાયે ઉપયોગમાં તેને મૂળક્રમ કાચમ રાખ્યો છે, કેમકે બાળકો સ્વાભાવિક રીતે દ્વિત્વ ઇ મળેલા અક્ષર પહેલેથીજ બોલતાં શીખે છે.

૬. ત્રીજી કલમમાં જણાવ્યા પ્રમાણે કરેક સ્વર મઠિ શિખવવાનું છે; પણ તેમાં એટલી વાત ધ્યાનમાં રાખવી, કે જે સ્વરના મેળાપથી નવો રાખ્ધ તૈયાર કરતા હોય તે સ્વરના પહેલાં આવેલા અક્ષર સ્વરને નવો રાખ્ધ બેઠામાં ઉપયોગ કરવો પણ તે પછી જે સ્વર આવવાના છે તેનો ઉપયોગ કરવો નહિ.

૭. ઉપર બતાવેલી રીતે શિક્ષકે નવા રાખ્ધ તૈયાર કરવા, તે બાળકોના બધાંવામાં હોય તેવા કરવા. આ ચોપડીમાં પાઠને મચાને આપેલા રાખ્ધ બાળકોને પ્રથમ વાંચતાં શિખવી તે મઠિના કઠણ રાખ્ધ પાઠમાં વાંચવામાં આવે ત્યારે તેને અર્થ સમજાવેલા. એક પાઠ પાઠો આવડે ત્યારેજ બીજો પાઠ શિખવવો. એ રીતે આપી ચોપડી શિખવવી.

૮. બાળકોને પોથીમાં રહી ગણેલા મૂળાક્ષર ઉપરાંત આ ચોપડીમાં બેઠાક્ષર દાખલ કર્યા છે. બાળકોને બેઠાક્ષર શિખવતી વખત શિક્ષક નીચેની બાબત ઉપર ધ્યાન આપશે, તે આ બંને બીજી ચોપડીમાં તે સંબંધી બાળકને ચોખ્ખું જ્ઞાન થશે:—

૧. બીટી વચરના બાંધીને અડકાડવાથી અને બીટીવાળા બાંધીને બીટી કાઢી નાખી અડકાડવાથી બેઠાય છે. દ્વિત્વ=દ્વિ. ત્રિત્વ=ત્રિ. કેટલાક અક્ષર અડકાડવાથી બેઠાય છે, પણ તેમાં વિશેષ લક્ષ આપવાનું છે:—દ્વિત્વ=દ્વિ. ત્રિત્વ=ત્રિ. વચરે.

૨. રની સ્થાયે કેટલાંક અક્ષર બેઠાં હોય તે રનું રપ (°) આડું થાય છે. કરચું=કરચું.

૩. કોઈપણ બંધન પછી ૨ આથે તેા જોડવામાં રને બદલે તેનું મૂલ લિપિનું - આથું ચિહ્ન વપરાય છે. $t + ૨ = t + - = ૩$.

૪. કેટલાક બંધન આથે અથુક અક્ષર જોડાવાથી નવાં રૂપ થાય છે. $૨ + ૨ = ૪$. $૩ + ૪ = ૭$. $૪ + ૨ = ૬$.

૫. આ ચોપદીમાં વિસર્જનો પણ ઉપયોગ થયો છે, તેપર પણ જાળકોનું લક્ષ ખેંચવું.

૬. આ ચોપદીમાં જાળસ્વભાવને અનુસરતી કવિતા ફાખલ કરેલી છે. તે પ્રથમ શિક્ષકે જાળકોની આથે બોલી બતાવી, બેઠલે જાળકો પોતાની મેજે ચોપદીમાં જોઈ બોલતાં શિખરો. કવિતાનો જાવાયે સમજવા આજે તેમાં આવેલા અપરા સપ્તકે કવિતાની નીચે સમજાવ્યા છે. તેપર જાળકોનું લક્ષ ખેંચવું.

મૂળાક્ષર.

અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ ઋ
 એ ઐ ઓ ઔ અં અઃ
 ક ખ ગ ઘ ઙ
 ચ છ જ ઝ ઞ
 ટ ઠ ડ ઢ ણ
 ત થ દ ધ ન
 પ ફ બ ભ મ
 ય ર લ વ
 શ ષ સ હ ળ
 ક્ષ જ્ઞ.

સ્વરનાં ચિહ્ન*.

અ આ ઇ ઈ ઉ ઊ એ ઐ ઓ ઔ અં અઃ
 । ૮ ૭ ૬ ૫ ૪ ૩ ૨ ૧ :

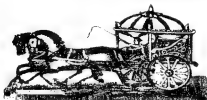
* પૂરોપિચ્ચન વિદ્વાનોની સૂચનાથી તેમના માટે આ સ્થળે
 સ્વરનાં ચિહ્ન બતાવ્યાં છે.

(૨)
પાઠ ૧*

ઘર.

રથ.

બળદ.

તલ. મગ. વડ. રમ. મધ.

* આ પાઠ બાળવર્ગના શિક્ષણના પુનરાવર્ત સાફ છે.

હળ.

પગ.

કલમ.

ધંટ.

શંખ.

છગન. મગન. રમત. ગમત.

(૪)

પાઠ ૨.

$૧ક + આ = ક + ૧ = કા.$

મા. બા.	લા. જા.	પા. ખા.
બા, ખા.	લા, જા.	મા, પા.
મા, જા.	બા, જા.	લા, ખા.
જા મા.	જા બા.	જા લા.

પાઠ ૩.

ગાય.

કાકા.	હાથ.	તાતા.	ભાત.
મામા.	નાક.	રામ.	આપ.
બાપા.	કાન.	ભાઈ.	ગયા.

બા, તાતા ખા.	મા, તાતા આપ.
મા, ભાત આપ.	ભાઈ, ભાત ખા.
બા, આ તલ ખા.	બા, મામા ગયા.
ભાઈ, કાકા ગયા.	જા બા, તાતા ખા.

૧. પાઠ ૨ થી ૨૬ સુધી પાઠનાં મથાળાના વ્યંજનમાં સ્વર નોડવાની બતાવેલી નિયમોનીઓ શિક્ષક માટે છે. વિદ્યાર્થીને તે પૃષ્ઠ ૭-૧૧ સુધીમાં બતાવેલી રીતે શિખવવાનું છે.

પાઠ પ.

$$x + y = x + 1 = કી.$$

કી.

પી.

બી.

પી બી.	કા મા, પી.	ભા, પી કા.
પી કા.	પી કા, બી.	મા ફી બી.
બી પી.	બી, કા પી.	બી, પી કા.
કા પી.	બી, પી બી.	કા, ભા પી.
મા પી.	મા, ફી બી.	બી, ફી બી.

(૫)

૫૫૪.

મી, તલે આપ્યું.

જા જા, તલે થી.

થી, આ તીતી થી.

તી, મી, જીતે આપ્યું.

જા થી, જીતે થી.

મી, આમી ગયો.

જીતે, તીતી થી.

મી, મધ આપ્યું.

હ. હંહ. ગીત.

હ, આ બી બી.બી, હ આવી.

બી, હહ આવી. હ, આ ધી બી.

હહ ગીત ગી. હહ, ધી આપ.

૧. જેના સમયે દીધે ધિ મળા છે. ૨. હહ હાડીધે નામ છે.

(૬)

પાઠ ૬.

કાકી.	મારૂં.	આપી.
મામી.	ભાભી.	ભાઈ.

મા, કાકી આપી. બા, મામી આપી.
કાકી તલ ભાઈ. મા, ભાભી ગઈ.
કાકી, તલ આપ. મારૂં, મધ આપ.

બીર. બાઈ.

ભાઈ, બીર બા. આ તાતા બા, બા.
બા, બીર બાઈ. બા, કાકી આપી.
મારૂં, બા આપ. કાકી, આ બા બા.
બા, ગાય આપી. આ બા બા, બા.

$$\text{ક} + \text{ઉ} = \text{ક} + \text{૭} = \text{ક૭}$$

પ્રુદી. લાડુ. અાજ. નથી.

મ, લાડુ અાપ.	ભાઈ, જ અાવી.
જ ભા, લાડુ ખા.	જ, લાડુ અાપ.
ખા, કાદી અાવી.	અાજ લાડુ નથી.
કાદી, ગીત ગા.	અા પ્રુદી ખા.
મ, માદી અાવી.	ખા, પ્રુદી અાપ.
માદી પ્રુદી લાવી.	મ, ગાય અાવી.

(•)

ମି, ଇଈ ଆମି.

ଈ ଚିମି ଶାମି.

ଈ, ଚିମି ଧି.

ମି, ଧି, ଶାମି ଆଧି.

ଈ, ଆ ଶାମି ଧି.

ଶାମି, ଧି ଆମି.

ଆମି ଧି, ଧିମି ଧି.

પાઠ ૧૦.

૨ ની સાથે ઉ = રુ. (આ પ્રમાણે મળે છે.)

મારું. રૂં. આપું.

બા, લાડુ આપ. રૂં આપું, બા ?

ભાઈ, આપુંછું. ભાઈ, લાડુ આપ.

તારું નામ રૂં ? બા, તું લાડુ બા.

મારું નામ મગન. હું જાઉંછું, બાપા.

● આઉં + છું = આઉંછું.

આપું + છું = આપુંછું.

અક્ષરના આપે છે, આપે મળીને થયા છે. વગેરે અણ

૨

(૮)

પાઠ ૯.

હું.	મીઠું.	જાડું.
તું.	ખાડું.	હું.

જા. જા., ખીર ખા. જાઈ, તું ચાવ.
તા, ખા, તું ખા. આ જાત ખા.
જાઈ, તું જાડું ખા. મા, મીઠું ચાખ.
મા, હું જાડું ? હું તાત્તા ખાડું છું.
હા જાઈ, તું જા. ખા, તું પુરી ખા.
ખા, તું ચા. ખી ખા. હું તલ ખાડું છું.

ਪਾਠ ੧੨.

੨ ਨੀ ਭਿ = ੩. (ਆ ਮਮਾਉ ਮਯੇ ਭ.)

ਮਾਯੀ. ਪਾਲੀ.

ਯਾ, ੨ ਆਪ.	ਮਾ, ਪਾਲੀ ਪਾ.
ਮਾ, ਆ ੨ ਆਪੁੰ? ਯਾ, ਰੁੰ ਫੁੱਖ ਪੀ.	
ਯਾ, ਭ ੨ ਯਾਪੀ.	ਮਾਯੀ ਕੁੰਯ ਆਪ.
ਫੁੰ ਆ ੨ ਯਾਭਿ ?	ਆਯ ਕੁੰਯ ਨਯੀ.

(૯)

પાઠ ૧૧.

$$\text{કૂ} + \text{ઊ} = \text{કૃ} + \text{ૃ} = \text{કૃ.}$$

દૃધ. યૌમ. કૃદા. ભૌખ.

આ, હું ભૂખી છું.	માત્ર કૃદા આપ.
યૌમ પાડ નહિ.	મારૂં દૃધ લાવી.
આવ, આપુરીયા.	મારૂં, દૃધ આપ.
બા, તું દૃધ પી.	ભાઈ, દૃધ આપું છું.
લા, તું પુરી બા.	આવ બા દૃધ પી.

(૧૦)

આવ ભા, આ પુરી ખા.
ખા, આજ તું શું લાવી ?
ભાઈ, હું દૂધ લાવી છું.

પાઠ ૧૩.

ક + એ = ક + ે = કે.

તે. લે. દે. છે. ને. કે.
એ ખી છે. આ ભૂ છે. આ ધી છે.
તું તે લે. તું તે પી. તું તે ખા.

મા, આ ધી છે કે ભૂ ?
જ છે તે તું લે, ભા.
લે ખા, આ ભૂ છે, તું પી.

પાઠ ૧૪.

મા, આ ર છે ?	ખા, એ ખી છે.
હા, એ ર છે.	તું તે ખી ખા.
આ ર તું લે.	ખા, આ ભૂ છે ?
ખા, તું આ લે.	ના, એ ધી છે.
મા એ શું છે ?	તું તે ધી લે.

(૧૧)

પાઠ ૧૫.

કેરી. તારે. મારે. મને. પટી.
તારે કેરી ખાવી છે ? મને ખાવા દે, બા.
હા, મારે ખાવી છે. તારે શું ખાવું છે ?
મા, મને કેરી આપ. મને લાડુ આપ.
આ પાકી કરી લે. લાડુ પેટીમાં છે.

પાઠ ૧૬.

બેન.	બેર.	બેઠી.	કહે.
એક.	રમે.	ચરે.	આપે.

બેન બેર બેઠી છે. બા, માને કહે;
ભાઈ દડ રમે છે. મને દૂધ આપે.
એક ગાય બેઠી છે. બેન ભૂખી છે.
બીજી ગાય ચરે છે. તેને પુરી ખાવા દે.

પાઠ ૧૭.

તેલ. પછી. ખાજે.
તારે બેર શું હતું ? હું તાતા ખાઉં છું.
મારે બેર લાડુ હતા. તાતા પછી ખાજે.
લે, આ લાડુ ખા. તારે દૂધ પીવું છે.

મારે ઘેર કુદી છે. ભાઈ ઘેર જાય છે.
 તેં કુદી બાંધી છે? તેને દૂધ પીવા દે.
 હા, મેં બાંધી છે. બાને શું ખાવું છે?
 હા, ચા. કુદી બા. તેને ભાત બાવા દે.
 ના, ભા, તું બા. હા, ચા ભાત ચાખ.

પાઠ ૧૯.

શબ. દેશે. ચાખજે.

માડી બેન ભૂખી થઈ છે.

બેન, તારે શું ખાવું છે ?

મારે ખીર ને પુદી ખાવી છે.

(੧੨)

੧੩੯

ਘਾ, ਘਾ ਤੇਲ ਏ. ਛਾ, ਚੁੰ ਤੇਲ ਵੀ.
ਘੋ ਤੇਲ ਮਾਓਂ ਏ. ਮਾ, ਮਨੇ ਘਾਘਾ ਵੇ.
ਘੋ ਤੇਲ ਛੁੰ ਏਓ ? ਘਾਘ, ਘਾ ਵੀ.

ਘਾ ੧੮.

ਤੇ.

ਘੋ.

મને પણ ભૂળ લાગી છે.
માસી, હું મારે ઘેર જાઉં ?
હા, તું તારે ઘેર જા.
તારી મા ખીર ખાવા દેશે.
હા, આ કેરી જાને આપજે.

પૈડું*

મારી ગાડીને બે પૈડાં છે.

પાઠ ૨૦.

૬ + ૨ = ૮ = કેડા.

ઘોડો.

જા બા, ઘોડો જાય છે.

* પૈડાંના ચિત્ર ઉપરથી ' પૈડું ' એ બોલ બોલાવી અક્ષરને માથે એ માત્રા હોય ત્યારે કેમ વાંચવું તે જાણવું.

દોરી. બોર. ઢાપો. ઢાવો. જુઢો.
 જો બા, ઢા શું છે? મને બોર ઢાપો.
 ભાઈ, ઢો દોરી છે. ઢાવો બેન, ઢાવો.
 મને ઢો જોવા દે. તમને બોર ઢાપું.
 ઢોમાં શું જોવું છે? જુઢો, ઢા બોર છે.

પોપટ.

ગોળ. દોલ. જોવા. ટોપી. રોક.
 જો બા, જી આવી. જો, આ ટોપી છે.
 મા, હું ગોળ લઉં? જો ટોપી મારી છે.
 હા, તું ગોળ લે. જોઉં તારી રોક.
 મા, દોલ વાગે છે. રોકમાં શું જોવું છે?
 હું જોવા જાઉં? મારે ફેર ગોળ છે?
 હા, તું જોવા જા. લે, આ ગોળ બા.

પાઠ ૨૩.

પુતળી. તેણે. કોણે. હોય.
જુઓ, આ પુતળી છે.
આ પુતળી મને આપે.

(૧૫)

પા. ૨૨.

કોણી.

જાણી.

કહેલો.

જે બા, કાકા આવે છે.
એના હાથમાં ટોપી છે.
કાકા શું માગે છે, બાઈ.
સ તે કાણુ જાણી.
જે માગે તે આવે, બાઈ.
આવે! કાકા, આવે!
તમે કહેા તે આવું.
બાઈ, મને પાણી પા.
જા બા, પાણી લાવ.

મો. બહુ. રોજ. દાતણ.
 બા, નાની યેન યેડી છે.
 યેડી યેડી ગીત ગાય છે.
 નાનો બાઈ રમે છે.
 બાઈ, તારું મોં બહુ સ્વારું છે.
 બા, હું રોજ દાતણ કરું છું.
 બાઈ, તારું મોં જોવા દે.
 પછી જોવા આવજે.

(૧૬)

હો પુતળી તેણે મારી હતી.
કાણે મારી હતી ?
મારી બેન મારી હતી.
શા સારે મારી હતી ?
જેવા સારે મારી હતી.
તેને જોવી હોય તે આવો.

કાગડો.

જો, ઝાડની કાળપર કાગડો બેઠો છે.

(૧૭)

પાઠ ૨૫.

ક + ઔ = ક + ૐ = કૌ.

ચૌદ. સૌ.

ભાઈ, તેરને એક ચૌદ થાય.

બેન, તું ગીત ગા.

અમે સૌ સંબળીએ.

તારે કુટલી બેન! છે ?

મારે ચાર બેન! છે.

સૌથી મોટી બેનનું નામ શું ?

તેનું નામ ગૌરી છે.

વાહ ! નામ તો બહુ સારું છે.

જે બા, બિલાડી યેઠી છે.
આજ બાઈ ગામ જાય છે.
ના, તે નહિ જાય.
મા, હું પછી નહિ જાઉં.
મને જવા દે, મા.

હરિ નિશાળે જાય છે.
બાઈ, તું પણ નિશાળે જા.
મા, હું નિશાળે જાઉં છું.
હરિ રોજ નિશાળે જાય છે.

(૧૮)

પાઠ શરૂ.

$$કે + ઘ = કે + [= ઉ,$$

હરિ. નહિ. નિશાળ.

વિષ્ણુડી.

કુટલાં. ઢોર. માથું. જોયાં.

ભાઈ, તારા હાથ જોવા દે.

બાપા, હાથમાં શું જોવું છે ?

જીએ, આ હાથ ને પગ.

ભાઈ, તારે કુટલાં માયાં છે ?

મારે એક માથું છે.

તારે પગ કુટલા છે ? જી.

કુઠાને ચાર પગ હોય ?

હા, ઢોરને ચાર પગ હોય.

તેં ઢોર ફીડાં છે ?

(୧୧)
୩୧୫ ୨୭.

હા; ગાય, બળદ, એ જ્યાં છે.
બીજાં ઢોરનાં નામ તમે કહો.

પાઠ ૨૮.

કુતરો.

ગધેડો.

બાપા! કુતરો, બિલાડી, ઘોડો,
ગધેડો, એ ઢોર કહેવાય?
ના ભાઈ, એ બધાં ચાર પગનાં છે,
પણુ તેને ઢોર કહેતા નથી.
એ બધાંને પશુ કહે છે.

ટીપ્પણી:—જેસ, પાડાને પણુ ઢોર કહેછે. તે બાળકોને સમજાવવું

પાંખ. પંખી. ઊડે.

ચકલી, કાગડો, કબૂતર, પોપટ,
એ બધાંને એ પગ ને એ પાંખ છે.
તે બધાં પાંખથી ઊડે છે,
તેથી તેને પંખી કહે છે.

ભાઈ, તું ચાર પંખીનાં નામ આપ.

(२१)

आऊँनी

ऊँनी.

(૨૨)

પાઠ ૨૬. સગાં.

તમારે ફોઈ.

તારે કટલા બાઈ છે ?

મારે પાંચ બાઈ છે.

બાપા, તમારે કટલા બાઈ છે ?

મારે એક બાઈ છે.

તે તારા કાણુ થાય ?

તે મારા કાકા થાય.

બાપા, ફોઈ તે કાણુ ?

મારી બેન તે તારી ફોઈ થાય.

બા, મામા તે કાણુ ?

માના બાઈ તે મામા થાય.

બા, માસી તે કાણુ ?

માની બેન તે માસી થાય.

જે બાઈ મામી દૂધ લાવી.

પ્રુછડી.	ચળકતી.	સંતાર્હ.	બરચાં.
ચામડી.	ઉંદર.	તાકી.	ત્યારે.

જે બા, બિલાડી આવી. તેની પ્રુછડી કેવી
લાંબી છે ! ચામડી ઉપર પડા છે. પ્રુછડી
આમ તેમ હલાવેછે. ભાઈ, તેના ચારે પગ તેા
જે ! પગે પંજા છે, તેમાં તીણા નખ છે.
બિલાડી પોતાનાં બરચાં ઉપર પંજા ફેરવે ત્યારે
નખ પંજામાં ધાલી દેછે. બા, મામાને ધેર ધાળી
બિલાડી છે. કાળી બિલાડી પણ મેં જોઈ છે.
બિલાડીની આંખ બહુ ચળકતી છે. ભાઈ,
બિલાડી અંધારામાં પણ દેખેછે. બિલાડીને
દેખી ઉંદર સંતાર્હજાયછે. જો, બિલાડી ઉંદર
સામી કેવી તાકી રહી છે ! દોડ, ઉંદર, દોડ !
જો હું નહિ દોડ, તો બિલાડી તને પકડશે.

(૨૩)

પાંડ ૩૦ બિલાડી.

શીંગડાં.	ખરી.	વરસાદ.	ધાસ.
મચ્છર.	ફાટ.	વરસે.	ઊગેછે.

જે બા, આપણી ગાય આવી. તેને ખાવાનું આપું? શું આપીશ, ભાઈ? પેલો રાટલો આપું, બા? ના ભાઈ, રાટલાથી એનું પેટ ન ભરાય. ત્યારે તેને શું ખાવા આપું? ઘરમાંથી થોડું ધાસ લાવીને નાંખ. ગાય રાટલાએ ખાય પણ તેને રાટલા કોણ કરી આપે? વરસાદ વરસે તેથી ધાસ ઊગેછે, તે ધાસ ચરવા ગાય રોજ બાહાર જાયછે. ધાસ ચરી આવીને આપણને મીઠું દૂધ આપેછે. જો, ગાયને બે શીંગડાં, ચાર પગ, ને એક પુછડું છે. પગની ખરીમાં ફાટ છે, તેથી ભીનીને પોચી જમીનમાં તેના પગ ઉતરી જતા નથી. પુછડાને છેડે વાળ છે, તેનાથી માખી અને મચ્છર ઉડાડે છે.

વાછડી. હેત. દોહવા. પ્રમાણે.
સવાર. સાંજ. વાળુ. તાંબડી.

ભાઈ આપણી ગાય સવારની ચરવા ગઈ હતી. સાંજ પડી એટલે ઘેર આવો. તેની વાછડો ઘેર હતી. તેથી ગાય તેને ચાટીને પોતાનું હૃત જણાવે છે. બા, વાછડી ગાયને ધાવવા સાડા ઉતાવળી થાય છે. ભાઈ, તું વાછડી છોડ ને તાંબડી લાવ. વાછડી ધાવતી થાય, એટલે હું ગાય દોહવા બેસું. બા, બધું દૂધ દોહી લઈશ નહિ. થોડું દૂધ વાછડી માટે રાખજે. બહુ સાડાં ભાઈ! બા, ગાયનું દૂધ પીવું મને બહુ ગમે છે. લે આ થોડું દૂધ પી. રાતે વાળુમાં વધારે દૂધ આપોશ. બા ગાયને દોહી ઊભી થઈ, ને નીચે પ્રમાણે બોલીઃ—

(ભુજંગી છંદ.)

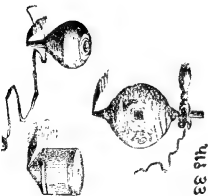
બલી ગાય બાળો બહું દૂધ તેનું,
રૂપાળી રૂપાળી દોસે ઢવી ધેનું !
ખરે ! ગાય તું છે ધણા ગુણવાળી,
ધણું વા'લ^૧ આવે હમેશાં નિહાળી.^૨

અ પાવો. ચકરડી. ભમરડા. માડી.
ફેરવું. છુધરા. ફેરવતાં. આવડું.

બાપા, આજ હું મળતોને ધિર રમવા ગયો હતો. તેનીપાસેં ઘણા સારાં રમકડાં છે. મને પણ તેવા રમકડાં અપાવો. ભાઈ, મળતપાસે જે જે રમકડાં હોય, તેનાં નામ કહો. બાપા, તેની પાસેં ભમરડા. ચકરડી, અને છુધરા છે. તને ચકરડી ફેરવતાં આવડે છે ? હા, નાની બેન આગળ હું ઘણી વખત ફેરવું છું. બાપા, મને એક ભમરડો અપાવો. ભાઈ, આજ તો સાંજ પડવા આવી છે. મોટે આવતી કાલે અપાવીશ. બાપા, કાશી બેન બહુ ડાહી છે. તે માટીના ગાય, ઘોડા બનાવે છે તેનાથી ચોતે રમે છે, ને નાનાં છોકરાંને રમોડે છે. બાપા કહો, વાહ ! કાશી બેન તો બહુ ડાહી. ચાલો, ચાલો, મને પણ કાશી બેનનાં રમકડાં બતાવો.

(२६)

ਪਲ ੩੩ ਰਮਣੀ.

જમીન. પૂરે. હવા. ઠાઠ. દિવસ.
કૌવત. ખુશી. ફેંક. ફેંદે. ખુદ્દી.

ભાઈ, દરરોજ સવાર સાંજ ખુદ્દી હવામાં
ફરવાની ટેવ રાખવી. બની શકે તો થોડી
કસરત પણ કરવી, કેમકે:—

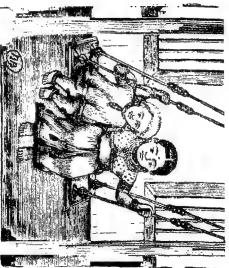
કસરતથી કૌવત વધે, આંગણ રહે ન અંગ;
રોગ કદી થાયે નહિ, નાનું રહે તન મન.

જુઓ, છોકરા બાળીને રમેછે. કેવા ખુશી
થાયછે ! કાઈ ફૂંદેછે, કાઈ દોરેછે, કાઈ દરે
ફેંકેછે. એક છોકરા તો બહુ ફૂંદેછે. જમીનપર

(२७)

५१३ ३४ २५८.

પાટિયું. મુંદર. સાંકળ. મણી.
મણી અને તેનો નાનો બાઈ મોલી

(૨૮)

પ્રથમ પણ પૂરો મૂકતો નથી. એક છોકરો જરા છે, તે બહુ દોડી શકતો નથી. જુઓ, તે દોડતાં દોડતાં પડી ગયો. પાછો ઉઠીને દોડે છે. બાપ, અને પણ રમવું બહુ ગમે છે. બહુ સારું બાઈ, તમે જુશીયો રમો, કૂદો, દોડો, પણ ઢાળો. દિવસ રમશો નહિ. જે છોકરો ઢાળો. દિવસ રમે ને બાળે નહિ, તે દોડ રહે છે. બાઈ, રમવું ને બાળવું સાથે છે. આટલે રમવામાં બાળવું બૂલશો નહિ.

પાઠ ૩૫ જીંચકા

મેહું. ઘોળું. કાતરી. વણિછે. વહાલાં.
 પાછળ. ઊન. લુગડાં. ટાઢ. બકરી.

કાશી ખેત, જે આ ઘેરું છે. નાના ઘેરાને

(૨૯)

હીચકાપર બેઠાં છે. જુઓ! તેનું પાટિયું કેવું
સુંદર છે ! મોતી હીચકાપર આ પહેલીજ વાર
બેઠા છે. તેથી તે જરા બીચ્છે છે. પણ મણી તેને
આલો રાખેછે, ને પડવા દેતી નથી. જુઓ,
મોતી પણ પોતાની બેનની પાસે બેસેછે, કે
તરતજ હીચકાનો સાંકળ પકડે છે. બાઈ બેન
હીચકાપર અરાબર બેસી રહેછે. એટલે મણી
કહેછે.—મોતીબાઈ, હું એક. બે ને ત્રણ બોલ
એટલે હીચકા ચાલતો થશે. એમ કહી મણી
બોલેછે.—એક, બે, ત્રણ. તરત હીચકા ઉપર
નોચે જાયછે, તેથી મોતીબાઈ બહુ ખુશ
થાયછે.

પાઠ ૩૬ થઈ.

મેંદું કહેછે. ચાલ, તને ખતાવું. જો, તે તેની માનો
 પાછળ જાયછે. ચાલો, ચાલો, આપણે તેને
 પકડીએ. ભાઈ, તે મેંદું તો કૂદતું કૂદતું બહુ
 દોડે છે. આપણાથી તે પકડાશે નહિ. તેની
 મા ચરવા જાયછે, તેની સાથે તે પણ જશે.
 બેન, આ ઘેટું ધાળું છે. કાળાં ઘેટાં પણ હોયછે.
 ઘેટાં બહુ મરીખ છે, તે કોઈને દુઃખ દેતાં નથી.
 જો ઘેટાંનાં શરીરપર કેવું સાફ ઊન છે!
 તે ઊન માણસો કાતરો લે છે. પછી તેનાં
 લુગડાં વણેછે. ઊનનાં લુગડાં ટાઢમાં વહાલાં
 લાગેછે. બકરી જેમ દૂધ દેછે, તેમ ઘેટો પણ
 દૂધ આપેછે. ભાઈ, મેં બકરાં પણ દીઠાં છે. તેને
 ઘેટાંનો પેઠે આંખ, કાન, મોઢું, ખરીવાળા
 પગ ને પુછડી છે. પણ ઘેટાં ને બકરાં કેટલીક
 વાતમાં જુદાં પડેછે. બકરાંના પગ પાતળા ને
 મજબુત છે, ઘેટાંને તેવા નથી. બકરાંનું શરીર
 પાતળું ને તે પર વાળ છે. ઘેટાંનું શરીર જડું
 ને તે પર ઊનનો ભાર છે. તેથી તે બકરાં
 જેટલું દોડી શકતાં નથી.

અાંબા.	વેલો.	પીપર.	ગલગોટા.
પારકા.	વડ.	લીમટા.	ગુલાબ.
કચારો.	કુળ.	તુરીઆં.	ગલકાં.

બાપા, આ શેનું ઝાડ છે? ભાઈ, એ આંબો છે. જો, એને કેરીઓ. બહુ આવી છે. કેટલીક કેરીઓ ખરી પડી છે. બાપા, એક બે કેરી હું લઉં? ના ભાઈ, એ આંબો આપણે નથી, પારકો છે. પારકા આંબાની કેરી ન લેવાય, ઇતો હોકરો. હોય, તેજ એવું કામ કરે.

(३२)

५१३ ३७ ३१३.

પાક ડલ મોર.

કલગી.	શોધિહે.	પીછાં.	ઊભાં.
ચાંદલા.	અવાજ.	નાચેહે.	મળ.

જુઓ, આ મોર છે. તેની ડાક અળકતી છે.

(૩૨)

આપા, અર્ધકાલે હું આપણા બાગમાં ગયો.
હતો, નાની બેન સાથે હતી. અમે બંને
બાગમાં ફરતાં હતાં. ફરતાં ફરતું અમને એક
બે પાકી કેરી જડી. તે કેરી અમે ખાધી. પછી
અમે રમતાં હતાં. રમતાં રમતાં અમે ધણું ઝાડ
જેયાં તેમાં વડ, પીપર ને લીમડાનાં ઝાડ ધણું
મોટાં છે. એક તરફ કેળ ઊભી છે. એક કયા-
રામાં ગલગોટા અમે ગુલાબના દોડ પવનની
લહેરથી રોલતા હતા. બાગની વાડપર ગુરી-
આં ને ગલકાંના વેલા પણ છે. વાહ ! તમે તો
બાગમાં ધણું જોયું !

(શાહરા.)

મગન થઈને મોરલો, કળા કરે જે વાર;
 પાંખ હલાવે પ્રીતથી, શોભે અપરંપાર. ૧.
 મુંદર રંગે શોભતો, કાઢે રૂડો રાખ;
 મુણતાં હરખે બાળકો, કંપે સવળા નાખ. ૨.

અપરંપાર=વશિ. મુણતાં=સાંભળતાં. કંપે=ધ્રુજે.

માથાપર સુંદર કલગી છે. લાંબાં લાંબાં પીછાં હો
 પીછાંને હોરે ચળકતા આંદલા છે. નાનાં હોઠરાંને
 મોરનું પીછું મળે તો ધણું ખુશી થાય છે, ને એક
 બીજાંને દેખાડે છે. મોરને ધાંખો છે, પણ બીજાં
 પંખીના જેટલું તે ઊંડો શકતો નથી. મોરને
 લીલાં ઝાંઝામાં રહેલું બહુ ગમે છે. તેમાં તે ધીમી
 ધીમી ચાલથી ફરે છે. ફરતાં ફરતાં ખાવાનું
 શોધે છે, ને કાઠ વાર મોટા અવાજથી બોલે છે.

મોર ખુશીમાં
 હોય છે, ત્યારે પો-
 તાનાં પીછાં ઊ-
 ભાં કરી નાચે છે.
 તે વખતે જોવા-
 નો બહુ મગ
 પડે છે.

લગામ. ફતંગો. પલાણુ. નક્કર.

આવ ભાઈ, આ ઘોડા જો. રોડના ચાકરે તેની લગામ પકડી રાખી છે, તો પણ ફૂટેછે ! સાંખી સાંખી ફતંગો મારે છે ! તેની ગરદન પર કેશવાળી કેવા લખરે છે ! પુછડાના સાંખા સાંખા વાળ કેવા સુંદર દેખાય છે ! બાપા આવા ઘોડાપર મારાથી ન બેસાય. હું તો આપણા ઘોડાપર પલાણુ નંખાવી બેસીશ. ભાઈ, ઘોડાપર માણસ બેસે છે, વખતે ભાર ભરેછે, ને ગાડીમાં પણ જોરેછે. કેટલાક દેશમાં સાંખીમાં બળદને બદલે ઘોડા જોરે છે. ઘોડાને પગો નક્કર ને આખો દાબરો છે, તેથી તે સપાટ જમીનપર ઝપાટાખંધ દોડી શકે છે. ઘોડા પોતાના પર પ્રીતિ રાખનારને બહુ ચાહે છે.

(૩૪)

પાઠ ૩૯ થી ૪૩.

પીલાં.	ખાતરે.	માળા.	હંડાં.
કચરો.	ઝીણું.	ઠુકાણું.	ખાડા.
ઢાલો.	જવડાં.	ધણી.	નીકળ.

આ એક કૂંકડી અને તેનાં પીલાં છે. કૂંકડીની પાછળ તે કેવાં દોર છે ! જુઓ, કૂંકડી પગવતી કચરાના ઢાલો ખાતરે છે. તેમાંથી ઝીણાં જવડાં તથા ઢાણા નીકળે છે. તે ચણવા કૂંકડી પીલાંને બોલાવે છે. પીલાં દોડતાં આવેલી ચણવા મરે છે. કૂંકડી પોતાનો માળા ઝાડપર બાંધતી નથી. તે ફોડ વખત ધાસના ઢાલોમાં કે બીજે ઠુકાણે માળા જેવું કરે છે. વખતે તેનો ધણી ખાડો ખોદી માટીથી ચણી આવે છે. તેમાં કૂંકડી હંડાં મૂકે છે, તે હંડાંમાંથી પીલાં નીકળે છે.

(૩૫)

પાલ યો કૃષ્ણ.

પાઠ ૪૨ કૂકડો.

ઊઠો. વહેલો. ઉઘાડો. હમણાં. ઝાઝી.

જીએ છોકરાં,
આ કૂકડો છે. તેનાં
પીછાં કેવાં સુંદર
છે ! તે સવારમાં
વહેલો જાગી બો-
લવા માંડે છે. તે
તમે સાંભળો છો ?
હા. તે કેમ બોલે

છે ? કૂકડૂક. તે શું કહે છે ? તે તો અમે જાણતા
નથી. તે કહે છે કે, જાગો, જાગો ! વધારે સુએ
નહિ ! આંખો ઉઘાડો ને જાગો ! સવાર થવાને
ઝાઝી વાર નથી ! હમણાં દિવસ ઊગશે !
ખારણાં ઉઘાડો ! કામે લાગો !

છોકરાં કહે, વાહ ! વાહ ! કૂકડાનું બોલવું
માણસને બહુ કામનું છે :—

(ભુજંગી છંદ.)

સદા ઊઠીને કૂકડા સર્વ પે'લાં
જગાડે જનોને પુકારી સુતેલાં;
કહે સર્વ ઊઠો અને કામ લાગો.
પહેલાં પ્રભુને નમીસા'ય માગો.

ટુંકા. નદી. તળાવ. ટાપું. તરેછે.

તમે ભેંસ જોઈ છે ? હા, ઘણીએ. કહો, તેનો રંગ કેવો હોયછે ? ભેંસનો રંગ કાળો હોયછે. તે ઘણું દૂધ દે છે. તે દૂધ આપણે ખાઈએ છીએ. જુઓ, ભેંસનું શરીર જાંદું છે. પણ તેના પગ ટુંકા છે. ભેંસની રાક ગાયના જોડણી સાંખી પણ જાડી વધારે છે. ગાયની રાક ગોઢડી લાટકતી હોય છે, ભેંસને તેવી ગોઢડી નથી. શીંગડામાં પણ ફેર છે, ગાયનાં શીંગડાં ગોળ

(૩૭)

વદી કૂકરૂકૂક એતું જણાવે,
ગયો વખત પાછો ફરીશી ન આંવ;
કરો કામ રૂંડાં સુખો જે વધારે,
સદા કૂકડા એ જ માટે પુકારે.

૨

જનો=માણસો. સહાય=મદદ. વદી=બોલી.

પાઠ ૪૨ ભેંસ.

(દાહરા.)

એસ બલી હે દૂધમાં, પણ ગાંડી રૂવાય;
મળે મારગે ઊંટતો, બડકી ભાગી જાય. ૧.
ગમાર સરખી ગાંગરે, નહિ સાન કે ભાન;
ડાબા જોવો સૌ કહો, હોય મુરખ હુવાન. ૨.

સાન=સમજણ. ભાન=ખબર. ડાબું=એસ.

તે ભેંસનાં ચપટાં છે. તે ધણી ધીમી ધીમી
 ચાલેછે. ચાલતાં ચાલતાં ઉભી રહેછે. ભેંસ
 બહુ દાડી શકતી નથી. તેને પાણીમાં પડી
 રહેલું બહુ ગમેછે. નદી. તળાવ, કે પાણીથી
 ભરેલા ખાડા દેખે એટલે ઝડ તેમાં પડેછે.
 બાપા, જુઓ! આપણી ભેંસ ચાલેછે. ભાઈ,
 તેને તું ઘેર હાંકી જા, પછી પાણી પા. ને ઘાસ
 નાંખ. બાપા. હું રોજ ગાયનું દૂધ ખાઉં છું,
 આજ નો ભેંસનું દૂધ ખાઈશ. ભેંસનું દૂધ અને
 બાજરીના રોટલા અને બહુ ભાવેછે. ભાઈ,
 ગાયના દૂધ કરતાં ભેંસનું દૂધ વધારે મીઠું છે.
 એ વાત ખરી, પણ ગાયના કરતાં ભેંસના ગુણ
 જુદા છે, તે સાંભળા:—

માખણ. તાળું. દહીં. રવાઈ. છાશ.
તાવે. ડિનું. ગોળી. વહિાવે. ચીકણું.

તમે ધી ખાહું છે ? હોવે, અમે રોજ ધી
ખાઈએ છીએ. ધી શાખંધી થાય ? માખણને
તાવે એટલે ધી થાય. મારી મા રોજ માખણ
તાવેછે. અમે રોજ તાળું ધી ખાઈએ છીએ.
તાળું ધી ખહું સાકં લાગેછે. મારે ઘેર એક
ભેસ ને એક ગાય છે. તે ધણું દૂધ દેછે. દૂધને
ડિનું કરી માંહે જરા છાશ નાંખે એટલે કેટલીક
વારે દહીં થાયછે. દહીંને ગોળીમાં નાંખી મારી

(32)

418 83 41.

પાઠ ૪૪ આના ઉપકાર.

૫૬.

બહુ તારા ઉપકાર ! માતા બહુ તારા ઉપકાર !—ટેક.
ખાંતે બેળે લઈ ધવરાવે, અમી લાતના આર.—માતા.
હસતો રમતો ખુંદં બેળો, ખુશીશ્રી તું અમનાર.—મા.
બોઢી લઇને છાતી સરસો, દાખી તું કરતી ખાર.—મા.
મોતે પોઢાડી અંબેળો છાલાં, વદતી વા'લાં સાર.—મા.
પડું બડું તો અમા વદીને, કરતી વા'લ અપાર.—મા.
વીણું મોડું માકં બાળી, પારે અંસુ ધાર.—માતા.

મા રવાનિયો વલોવેલે, એટલે છાશ થાયલે.
 છાશ ઉપર જે ચીકલું, ચીકલું તરી આવે તે
 માખણ. માખણ પણ કેઠિકિ દિવસ અમે રોટલા
 સાથે ખાનિયો છીએ તાજું તાજું માખણ ને
 બાજરીના રોટલા બહુ મીઠા લાગેલે. બાળકો,
 એક દિવસ માતા જરોદાલ છાશ કરતા
 હતાં. તે વખતે—

(રાહસ.)

મા ! મા ! કરતો કાનજી, આળ્યો માની પાસ;
 માખણ દેજે મા મને, તો કરવા દઉં છાશ. ૧.
 પાસે જઈને પકડતો, ગોળી વાંસ કે છાશ;
 રહ જણી મા મલકતી, દે માખણ લઈ છાશ. ૨.

વાહ ! વાહ ! જરોદાલ આતાનો કેવો પ્રેમ ! માતા
 ઉપકારતો પાર નથી.

રાતો. પીંગા. વાદળી. ખત્તી.
વિદ્યાર્થી. કુંડુ. ચપળ. શાખાશી.

મહેતાજી કહે.—વાહ ! વાહ ! આજનો ધણા
ખરા વિદ્યાર્થી કપાળમાં ચાંદલા કરી આવ્યા
છે ! માધુ ! જો, મોહનના કપાળમાં કેવા રંગનો
ચાંદલો છે ? સાહેબ, તે તો રાતા રંગનો ચાં-
દલો છે. મોહન, તે શાથી ને ચાંદલો કર્યો ?
કુંડુશી. રાતા રંગનું તમે બીજું કાંઈ જોયું છે ?
હા, જી. લોહીનો રંગ રાતો હોય છે. પાકેલા
મરચાંનો રંગ રાતો હોય છે.

(૪૧)

સુખે દુઃખે લાડ લડાવ્યાં, પૂરણુ ધરીને પ્યાર.—મ.
 પેરેરી ઝોઢાઢા અણું હું પાસે, મલકતે મુખડે સાર.—મ.
 દુખડાં લેતી લળી લળીં જોતી, હરખી ચારંચાર.—મ.
 મરતી મારી માફ કરીને, આપી શિખામણુ સાર.—મ.
 પાળી પોષી મોટો ફીધો, હે અગણિત આભાર.—મ.
 કદો કહોઈ યાહિં બધે પણુ, તારો પ્રીતિ એકતાર.—મ.
 એ ગુણુ ધારી સેવા તારી, કદો ન ચૂકું લગાર.—મ।તા

ખાતે=હિંસે. પ્યાર=હુંત. પોઢાડી=સુવાડી.
 અપ્યાર=લણુ. મલકતે=હસતે. પાળીપોષીને=ઉછેરીને.
 અગણિત=લણુ. આભાર=પાડ. એકતાર=એકસરખી.

જુઓ, મારા હાથમાં આ ગલગોટાનું ફૂલ છે. તેનો રંગ તમને કેવો દેખાય છે ? વર્ગમાં જવાબ દેવામાં નાનાલાલ ચપલ હતો, તેથી તે બોલી ઊઠ્યો. સાહેબ, તે ફૂલનો રંગ પીળો છે. બધા વિદ્યાર્થીને નાનાલાલનું કહેવું ખરું લાગ્યું. નાનાલાલના જવાબથી મહેતાજી પણ ખુશી થયા ને શાખાશી આપી.

મહેતાજી.—પીળા રંગનું તમે બીજું કાંઈ જોયું હોય તો જણાવો. બધા વિદ્યાર્થી કહેવા લાગ્યા, સાહેબ, હજારનો રંગ પીળો હોય છે.

મહેતાજી.—રાતો અને પીળો એ બે રંગ તો તમે ખરાબર ઓળખો છો; પણ વાદળનો રંગ કેવો દેખાય છે તે કહેશો ? ના, જી. તે રંગનું નામ અમે જાણતા નથી. સાંભળો, ત્યારે હું કહું. વાદળના રંગને વાદળી રંગ કહે છે. આપણી નિશાળમાં જુદા જુદા રંગનાં પત્તાં છે, તે હું તમને બતાવું છું. તેમાંથી તમે વાદળી રંગનાં પત્તાં શોધી કાઢો. આજ આપણે ક્યા ક્યા રંગ જોયા ? રાતો, પીળો ને વાદળી. તે ત્રણ રંગ તમે ખરાબર ઓળખતાં શીખજો. આવતી કાલે આપણે રંગના બીજા વાતો કરીશું.

પાઠ ૪૬ ત્રિશ્ચ રંગા.

નારંગી. લીલો. જાંબુડો. પડીકાં.
પ્યાલા. આરપાર. માપ. ખાતરી.

મહેતાજી.—ગઈ કાલે તમને ત્રણ રંગ ઓળખાવ્યા હતા તે યાદ છે ? હા, જી. ત્યારે તેનાં નામ બોલી જશો. રાતો, પીળો ને વાદળો.

જુઓ, આજ તે ત્રણ રંગનાં મેં જુદાં જુદાં પડીકાં આણ્યાં છે. તમે ઝાડમાં, ફૂલમાં અને લુગડામાં જે તરેહતરેહના રંગ જુઓ છો, તે બધા આ ત્રણ રંગની મેળવણીથી થયેલા છે. તે માંહેના આજ તમને થોડા રંગ કરી બતાવું છું.

જુઓ આ કાચના પ્યાલામાં આરપાર દેખાય છે. તેમાં થોડું પાણી ભરી અંદર જુદા જુદા રંગ નાંખીશ. તે નાંખવામાં રંગનું કાંઈક માપ રાખવાની જરૂર છે. માટે દરેક રંગ આ નાની ચમચી ભરી નાંખીશ. જુઓ, આ ત્રણ વાર ચમચી ભરી રાતો રંગ પ્યાલામાં નાંખું છું. પ્યાલાના પાણીને હલાવવાથી તે કેટલું દેખાય છે ? રાતું. તે રાતા પાણીમાં પાંચ ચમચી ભરી પીળો રંગ નાંખી હલાવું છું. જુઓ, તેથી નવો રંગ થયો. મારી પાસે આ પાકો નારંગી છે, તેના જેવો પાણીનો રંગ દેખાય છે, માટે

પછી મહેતાજીએ ત્રીજા વ્યાસના પાણીમાં
એક ચમચી ભરી રાતો ને એક ચમચી ભરી
વાદળી રંગ નાંખી પાણી હલાવ્યું, એટલે કાંઈ
જુદાજ રંગ દેખાયો. તમે પાકાં જંબુ તો દીકાં
હશે, તેના જેવો આ પાણીનો રંગ છે, મોટ
તેને જંબુડા રંગ કહે છે. આજ તમને જે શિ-
ખરું તે પ્રમાણે તમે તમારે ઘર કરી જોજો,
એટલે બરાબર યાદ રહેશે.

ટીપ્પણી:—શિક્ષક બિંદોરી કાચના પાલા, ચમચી, નાદંગી,
પાણીનો લોટો તથા મૂળ રંગ હાજર રાખી પ્રયોગ સાથે સિદ્ધ
રંગનો પાક સમજાવવો.

(૪૪)

તેને નારંગી રંગ કહી છે. તમારા હાથમાં નારંગી
લઈ પ્યાલા પાસે રાખી ખાતરી કરો.

પછી મહેતાજીએ બીજા પ્યાલાના પાણીમાં
આઠ વ્યમત્તી ભરી વાદળી રંગ નાંખીને, તેમાં
પાંચ વ્યમત્તી ભરી પીળો રંગ નાંખ્યો. પછી
પાણીને હલાવ્યું, એટલે લીલો રંગ દેખાયો.
કહ્યો, તમે આવા લીલા રંગનું કાંઈ જોયું છે ?
હા, જી. ઝાડનાં પાંદડાનો અને કાચી કેરીનો
રંગ લીલો હોય છે.

(૪૫)

પાઠ ૪૭ શિખામણુ

ઊઠવું.	નહાવું.	ખસ.	દાંત.
ગંધાય.	મેલ.	ગુમડાં.	તૈયાર.

બાળકા. પાંસરા.

સવારમાં વહેલું ઊઠવું. ઊડીને દાંતણુ કરવું. દાંતણુ ન કરીએ તો મોં ગંધાય ને દાંત સડી જાય. પછી ઊના પાણીથી નહાવું. નહાતી વખત શરીર ચોળી મેલ રહેવા દેવો નહિ. મેલ રહે તો ખસ તથા ગુમડાં થાય. નહાયા પછી તરત હુગડાના કટકાથી શરીર કોરું કરો સાફ હુગડાં પહેરવાં. આ વખત ઘરમાં કાંઈ ખાવાનું તૈયાર હોય તો ચોડું ખાઈ લેવું. પછી પોતાને કામે લાગવું. બાળકાએ નિશાળે જવું, નિશાળમાં ખરાબર ભણવું, તથા પોતાના મહેતાજી કહે તેમ કરવું. નિશાળમાંથી રજા મળે એટલે પાંસરા ઘેર જવું.

પાઠ ૪૮ નિશાળીઆને શિખામણુ.

દર્શિત હંદ.

સંભારવા જગનાથને, ઊડી પ્રભાતે પ્રીતથી;
નમવું પછી માખાપને, શાણા થઈ શુભરીતથી;
દાંતણુ કરી ના'વું પછી, શુભ વસ્ત્ર અંગે ધારવાં;
નિશાળમાં વે'લા જઈ, નિજ પાઠને સંભારવા.૧.

હિંચું. પીઠ. લખાડ. ભડકે. હોઠ.

જુઓ! છોકરાં, ઊંડ જાયછે. ઝોના પણ કેવા
લાંબા લાંબા છે! રોઠક પણ લાંબી છે. રોઠકપર
માથું કેટલું નાનું છે! ઊંડ જેમ હિંચું છે, તેમ
તેની રોઠક લાંબી છે, તેથી તે જમીનપર ચડી
શકેછે, અને ઝાડનાં પાંદડાં પણ ખાઈ શકેછે.
બાપા, આજ સવારે આપણા ઘર પાસેથી ઝોડ
ઊંડ જરૂં હતું. તેનો પીઠપર બે જણ બેઠા
હતા. ઊંડ પર તે શી રીતે ચઢતા હશે? બાઈ,

(૪૬)

જઈ વર્ગમાં બેસો તાઠિ, નમતું ગુરુને સર્વદા;
ભણતું હમેશાં ભાવથી, લડતું ન કો સાથે કદા;
આજ્ઞા ગુરુની માનવી, ને બોલતું સાચું વળી;
છૂટી જતું સીધા ધરે, નિશાળમાંથી નીકળી. ર.

જગનાથ=પરમેશ્વર. યભાત=સવાર. શાણા=હાથિ.
શુભ=સારું. વસ્ત્ર=કુચાડાં. નિજ=પોતાના.
ગુરુ=મહુતાલ, સર્વદા=હમેશાં. આજ્ઞા=હુકમ.

પાઠ ષટ ઓં.

ઊંટને પહેલાં જમીનપર બેસાડે છે, પછી તેની પીઠપર માણસ બેસે છે. માણસ બેસી રહે એટલે ઊંટ ઊભું થાયછે. ઊભું થઈને ચાલવા માંડેછે. ચાલતાં ચાલતાં ઊંટના હોઠ લખડેછે- ઊંટના પગનાં તળીયાં પહોળાં ને પોચાં છે, તેથી તે રેતાળ જમીનમાં ઝપાટા બંધ ચાલી શકેછે. ઊંટને જોઈ ભેંસ ભડકેછે; તેથી નાનાં છોકરાં કહેછે, કે ઊંટના શીંગડાં ભેંસ ચોરી ગઈછે; માટે ઊંટને જોઈ તે નાસેછે.

(દોહરા.)

અકલ હિણુ છે ઊંટીયું, ખારીલું ખીજળ;
ગળું વગાડી ગાંગરે, ચાલે વાંકી ચાલ. ૧.
(પણ) ભાર વહે દુઃખો ખમે, કાપે પંથ અપાર;
રણમાં વા'ણુ સમાન છે, માટે આવે પ્યાર. ૨.

પાઠ ૫૦ દરજી.

ભલો. શીવડું. ડગલી. ઝભડું.

જુઓ, દરજી લુગડાં શીવેછે. નાનાં છોકરાંના તથા મોટા માણસના કોટ શીવોને ટાંગી રાખ્યા છે. ખીજ દરજી કરતાં આ દરજી વધારે ભલો છે. શીવડું પણ સાફ છે. તેથી લોકો ખુશીથી એની પાસે લુગડાં શીવડાવેછે.

હું પણ આ દરજી પાસે લુગડાં શીવડાવું છું. કેમ બાઈ દરજી, મોતીબાઈની ડગલી ને

સારાં શીવોહો, પણ વાર બહુ લગાડોહો. રોજ
સાંજે લેવા આવવાનું કરેલો હો, ને જુગડાં તો
આપતા નથી. કેમ કરીએ બાઈ! કામ ધણું ને
શીવનાર થોડા તેથી એમ થાયછે. ચંદુલાલ
સાહે સુરવાળ ને હોડાલાલ સાહે લેંથી શીવવી
છે, તે ક્યારે શીવી આવશે? હમણાં કાનજી
શેઠની નાની દીકરીની ધાધરી તથા બદન શી-
વુંહું. તે શીવાઈ રહેશે એટલે તમારું કામ હા-
થમાં લેઈશે.

(૪૯)

અંગારખી તથા નાની બેનહું ઝલહું તૈયાર
થયાં ? રામભાઈ, થોડી વાર હો; આજ સાંજે
આપીશ. અરે ભાઈ દરજી ! તમે હુગાં તો

દુકાન. સૂંદ. સોય. ઘોંચી. ગંદું. અરાધ.

એક દરજની દુકાન પાસે થઈ, એક હાથી દરરોજ તળાવે પાણી પીવા જતો. તે વખત દરજ હાથીની સૂંદમાં ખાવાનું મૂકતો. તેથી હાથી તેના તરફ સૂંદ લાંબી કરતો. એક દિવસ દરજએ જાણી જોઈને, ખાડું આપવાને બદલે તેની સૂંદમાં સોય ઘોંચી; આ વખત હાથીએ વગર બોલે પોતાના મોંમાં સૂંદ ઘાલી દીધી, ને તળાવ તરફ ચાલતો થયો. તળાવે જઈ તેણે પાણી પીધું. પછી ગામમાં પાછા આવતી વખત હાથીએ સૂંદમાં તળાવના ખાડામાંથી ગંદું પાણી ભરી લીધું. ચાલતાં ચાલતાં તેણે દરજની દુકાન આવો, એટલે હાથી સૂંદ-

(୫୫)

ଧାନ୍ୟ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରର ଗର୍ଭାବସ୍ଥା.

માંથી ગંદૂ પાણી દરજી પર ફેંકવા મંડી ગયો.
તેથી દરજીનું શરીર તથા સારાં સારાં હુગડાં
ખરાબ થયાં. કેમકે:-

(આપાઈ.)

મશ્કરી કરતાં માર્ડુ થાય, કરનારો પાછળ પસ્તાય;
અણુધાર્યું ફળ આવી જાય, દરજીની માફક મુંઝાય.

પાઠ પર પૈસો.

હજી. આપ્યો. કર્યું. ચળકતો.

પાઈ. ધાતુ. નીકલ. તાંબું.

નાની બેન, મારા હાથમાં પૈસો છે તે જુઓ.
એ પૈસો તમને કાણે આપ્યો? બાપાએ. મને
પણ મઠ કાલે બાપાએ એક પૈસો આપ્યો
હતો, તે આ પૈસા કરતાં વધારે ચળકતો હતો.
બેન, તમારા પૈસાનું તમે શું કર્યું? મેં તે પૈસાની
ત્રણ પાઈ લીધી. એક પૈસાની ત્રણ પાઈ
આવે? હા. તમે એ ત્રણ પાઈનું શું કર્યું? એક
પાઈની ખડી લીધી, એક પાઈનું ખાવાનું, ને
એક પાઈ આ રહી મારા હાથમાં. બેને ભાઈને
પાઈ બતાવી, એટલામાં મા આવી, અને
તે પૂછવા લાગી, શું કરો છો? આ પાઈ અને
પૈસો જોઈએ છીએ. છોટાભાઈએ માને પૂછ્યું
કે તમારા હાથમાં શું છે તે બતાવો. માએ હજી
અને આનો બતાવ્યાં તે જોઈ ભાઈ બેન ખુશી

રૂપીએ. અર્ધોરૂપીએ. પાવલી
ભગવાની. પત્થર. રાજા. મહારાં.

એકદિવસ લહુ તેના બાપની સાથે બજારમાં ગયો. ત્યાં એળખીતા શેઠ નવલશાની કુકાને બાપલીકંદે બેઠા. એટલામાં નવલશાએ એક ધાળીમાં ક્રોધળી ઠાલવી રૂપાનાણાંનો હાલો કર્યો. તેમાં રૂપીઆ, અર્ધોરૂપીઆ, પાવલી અને બેચાની હતાં. લહુ તે ધારીધારીને જોતો હતો. એટલામાં એક મુસાફર નવલશાના હાથમાં એક રૂપીએ મૂકી તેના અર્ધોરૂપીઆ માગ્યા. નવલશાએ રૂપીએ પત્થરપર વગાડી ધાળીમાં નાખ્યો, ને બે અર્ધોરૂપીઆ લહુના હાથમા આપી કહ્યું કે, પત્થરપર વગાડી મુસાફરને આપી દે. લહુએ તેમ કર્યું. મુસાફર એક રૂપીઆના બે અર્ધોરૂપીઆ

(૫૧)

થયાં. પછી માએ કહ્યું કે હજુના બે પૈસા આવે છે. અને આનાના ચાર પૈસા આવે છે. નાની બેને પૂછ્યું કે આનો તો હજુ કરતાં જુદો જતનો છે, તે શાનો થતો હશે વાડ ? માએ કહ્યું પાઈ, પૈસો અને હજુ એ તાંબાનાં થાય છે, અને આનો નીકલ નામનો રૂપા જેવી ધોળી ધાતુનો થાય છે.

લઈ ચાલતો થયો. થોડે દુર ગયા પછી મુસાફર પાછો આવીને કહે કે, શેઠ, મારે મુસાફરીમાં પાવલીની જરૂર પડશે. મારે આ એક અર્ધો-રૂપીઆ પાછો રાખી તેની પાવલીઆ આપો. નવલશાએ એક અર્ધોરૂપીઆની બે પાવલી આપી. એટલામાં નવલશાના હાથમાં એક બીજા માણસે પાવલી મૂકી તેની બેઆની માગી. નવલશાએ એક પાવલીની બે બેઆની આપી. લલ્લુને પાવલી ને બેઆની હાથમાં લઈ જોવાનું મન થયું. તેથી નવલશાએ એક પાવલી અને એક બેઆની લલ્લુના હાથમાં આપી. જોઈને તે પાછો આપતાં કહે કે, બાપા પાવલીમાં ને બેઆનીમાં રૂપીઆના જેવુંજ રાખનું મહોરું છે. એટલામાં નવલશાના નોકરે શાક લેવા પૈસા માગ્યા, નવલશાપાસે પૈસા ન હોતા, તેથી લલ્લુના હાથમાં એક બેઆની આપી પાસેની દુકાને પૈસા લેવા મોકલ્યો. દુકાનદારે બેઆનીનો એક આના ને ચાર પૈસા આપ્યા. લલ્લુએ તે નવલશાને મળી આપ્યા. પછી લલ્લુ ને તેનો બાપ નવલશાની રજા લઈ ઘર તરફ ચાલતા થયા.

ટીપ્પણી:—શિલ્પકે આ પાઠ શિખવતી વખત તમામ નાણું હાજર રાખવું તથા વધારાના પ્રશ્ન પૂછી અરરપરસ નાણાંનો સમાવેશ કરાવવો.

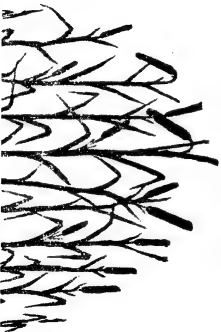
જાર.	અડદ.	ઘોળા.	ખાંડ.
ઘઉં.	ચણા.	મઠ.	સાકર.
ઘોખા.	વાલ.	ખેતર.	ભાજ.

સાંભળો. ઘોળખી. અનાજ.

છોકરાં તમને દાણાના નામ આવેરેછે ?
 હા. જાર, બાજરી, ઘઉં, ઘોખા. એ ચાર
 કરતાં વધારે નામ આવેરેછે ? ના. સાંભળો
 ત્યારે હું તમને કહું. મગ, અડદ, ચણા, વાલ,
 ઘોળા, મઠ. એ બધાંને તમે ઘોળખી શકો ?
 વાલ, ઘોળા, મઠ અમારા જેવામાં આવેલા
 નથી. લો, હું તે દેખાડું. આ બધાંને અનાજ,
 કહેછે. ઘોળ, ખાંડ, સાકર, દૂધ, ઘી, ભાજ,

(୫୩)

ସିଂହ ଓ ଶିଶୁ ମାତାଙ୍କ ଶିଳା

એ અનાજ કહેવાય ? ના, ખેતરમાં દાણા પાકે છે તે અનાજ; ખીજાંને અનાજ ન કહેવાય.

પાઠ પપ અનાજ ભાગ ૨ જો.

તુવેર. ખીચડી. વેકરીઓ. કાંગ. બંટી.
બાવટો. ખડધાન. રૂપિઓ. ગુજરાન.

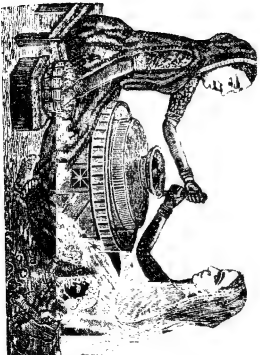
છોકરાં, આમલા પાઠમાં અનાજનાં નામ દીધાં તે તમને યાદ છે ? હા સાંભળો, તેમાંનાં કેટલાંક એમનેએમ રાંધીને ખવાય છે; કેટલાંકને દળી લોટ કરી તેની રોટલી કે રોટલા કરેછે. ઘઉંના લોટની રોટલી કરેછે. જર બાજરીના લોટના રોટલા થાયછે. અડદ, મગ, ચણા, વાલ એ એમનેએમ રાંધીને ખવાયછે; અથવા તેને ભરડીને દાળ કરેછે. તુવેરની દાળ તમે ખાધી છે ? હા, અમારે ઘેર ઘણી વખત તુવેરની દાળ કરેછે. રાંધેલા ચોખાને ભાત કહેછે. ચોખા સાથે મગની કે તુવેરની દાળ ભેળી ખીચડી કરેછે. કોઈ પણ અનાજ કાચું ખાવું નહિ. કાચું ખાઈએ તો પેટમાં દુખે ને માંદા પડીએ. ખડમાંથી ચનારા વેકરીઓ, કાંગ, બંટી, બાવટો વગેરેને ખડધાન કહેછે. અસલના વારામાં ઋષિઓ જંગલમાં તપ કરતા તે વખત ખડધાનથી પોતાનું ગુજરાન ચલાવતા.

ટોપલી.	ઝોરતી.	બદલેલે.	ખીજી.
પડખે.	ફેરવતી.	વહેલાં.	મૂઠી.

જુઓ, મા દીકરી દળેલે. વંટી ધુમધુમ ફેરેલે. નાનો છોકરો પાસે રમેલે. ધઉની ટોપલી ભરી એક પડખે રાખી છે, તેમાંથી મા એક હાથે મૂઠી ભરી વંટીમાં ઝોરતી જાયલે, બીજે હાથે વંટી ફેરવતી જાયલે. એક હાથ થાકી જાય, એટલે બીજે હાથ બદલેલે. રોજ સવારમાં વહેલાં ઊઠી દળેલે. સાંભળ

(૫૫)

અને ૫૬ થઈ.

કુંભાર. આપ્યું. વિચાર. યોદ્ધા.
હસવું. કૂંદાપો. ધૂમે. લાકડી.

તોકવાર તોક કુંભારના ગધેડાના મનમાં
આપ્યું કે, કુંભાર કુંભાર પર જેવું જેત રાખેછે,

(૫૬)

બા, દળતા દળતાં આ દીકરી ગીત ગાયછે.
ભાઈ, તેથી તેને થાક થોડો જણાયછે. આ દળનારી
એક દાણો બખડવા દેતી નથી. લોટ ઝીણો
થાયછે. દળી રહે એટલે ટાપલીમાં લોટ
ભરી લેછે. ખણી હાથ, મોં ધોઈ સાફ કરેછે.

પાઠ ૫૭ ગધિડાની વાત.

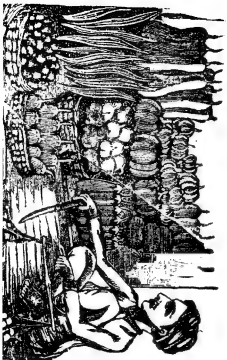
તેણું હેત મારાપર રાખે તો કેણું સારું? માટે કુતરો જેમ કુંભારને ખુશી કરવા પુછડી હલાવેછે ને કૂદેછે, તેમ હું પણ તેની આગળ કરું. આવો વિચાર કરેછે, એટલામાં કુંભાર ઘેર આવી એટલાપર બેઠો. એટલે ગધેડો કુતરાની પેઠે પુછડી હલાવી કૂદવા મંડી ગયો. આ જોઈ કુંભારને હસવું આવ્યું. તેથી ગધેડો વધારે કૂલાયો, ને પાછલા પગપર ઊભો થઈ, આગલા પગ કુંભારપર મૂકવા ગયો. તેથી કુંભારે ખૂબો પાડવા માંડી. આ સાંભળી તેના દીકરાએ દોડતા આવી ગધેડાને લાકડી મારવા માંડી. તેથી ગધેડો અધમુઆ જેવો થઈ ગયો. આ દેખાવ જોઈને એક સમજી માણસ બોલ્યો કે:-

(દાહરો.)

વગર વિચારે જે કરે, પાછળથી પસ્તાય;
કામ બગાડે આપનું, જગમાં હાંસી થાય.

મેમાન.	સુરણ.	ભીંડા.	નરસું.
સમજ.	વંગણ.	ગવાર.	કારેલાં.
બટાટા.	રતાણ.	શીંગો.	મેથી.

ભાઈ, આજ તો આપણે ઘેર મેમાન આવેલા
 છે, માટે શાક બિના ચાલશે નહિ. પાનાચંદ,
 લે આ પૈસા, તેનું શાક લઈ આવ. બા,
 શું શાક લાવું? ભાઈ, સાકું લેઈને લાવજે.
 બા, સારા નરસામાં મને સમજ ન પડે. હું તો
 તમે કહો તે લાવું. બજારમાં જે જે શાક મળતાં
 હોય તે કહે. બટાટા, સુરણ, વંગણ, રતાણ,
 બણી વગન મળેછે. ભીંડા, ગવારનો શીંગો,

ਪ੍ਰਿੰਟਰ ਪ੍ਰਿੰਟਰ.

(੫੮)

તુરીયાં ને મલકાં પણ કોઈ વખત આવેછે
કારેલાં મળેછે ? ના. થોડા દિવસ થયાં કારેલા
જેવામાં આવતા નથી. ભાજી તો હશે ? હા,
મેથીની ભાજી ઘણી આવેછે. ત્યારે બે પૈસાનાં
વેંગણ ને એકાદ પૈસાની મેથીની ભાજી લઈ
આવ. ભાજી તાજી હોય તે લેજો.

પાઠ પદ આકાર.

ચીતરતાં. ચીતર્યું. બાજુ. ખૂણા.

ગોળ. કુંડાળું.

આવો, બેન આવો, આપણે અગળ નવી
રમત રમીએ. શી નવી રમત રમીશું ?
જુઓ, તમને આવું ચીતરતાં આવડે-
છે ? એમાં તે શું ! એવું તો હું હમણાં મારી
પાટી ઉપર ચીતરી આપું. જો, મેં મારી પાટી
ઉપર ચીતર્યું. બેન, ચીતરતાં તો ઠીક આવડેછે,
પણ તેને કેટલી બાજુ ને કેટલા ખૂણા છે ?
ચાર બાજુ ને ચાર ખૂણા.
ભાઈ, મને તો આવું ત્રણ
બાજુ ને ત્રણ ખૂણાવાળું
પણ ચીતરતાં આવડેછે. બહુ સારું,
બેન, પણ આનું નામ આવડેછે ?
તેનું નામ ગોળ કુંડાળું. એવું પણ
તમે એક વાર ચીતરી આપો.

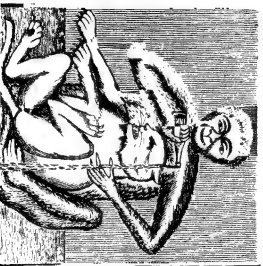

શાહી. શીસો. ચીસો. સંગ. હાની.
પુવાર. પંજ. થાખડ. ચાળા. વાનર.

એક શેઠને ઘેર એક વાંદરે તથા બિ-
લાડી હતાં, તે બંને હળી મળીને રહેતાં. વાંદરે
પોતાના શેઠને હજમત કરાવતાં ધણીવાર
દીકા હતો. એક દિવસ તે વાંદરાના મનમાં
હજમ બનવાનો વિચાર આવ્યો. તેથી તેણે
પોતાની સાથે રહેનારી બિલાડીને પકડી, તથા
ઘરમાં શાહીનો શીસો હતો તે લીધો. બિલાડીની
ચીસેમથી ઘરનાં માણસે જોયું, તે જોવી

(૧૦)

પાંડવો વાંદરાની વાત.

રીતે શોઠના વાળ હજમ પલાળતો, તેવી રીતે
 વાંદરો બિલાડીને માથે શાહી ફેરી ઘસતો હતો.
 આ જોઈ બંધાંને બહુ હસવું આવ્યું. બિલાડી
 છૂટવા માટે તરફીઆં મારતી, તો વાંદરો તેને
 પોતાના પંખથી ધાબડતો, અને હસવું આવે
 એવા મોંના ઢાળ કરતો. બિલાડી ચૂપ રહેતી
 એટલે વાંદરો પોતાનું કામ કરવા મંડતો. આ
 વખતે મહેતાજી શોઠ પાસે બેઠા હતા. તે આ
 દેખાવ જોઈ બોલ્યા:—

(હાહરો.)

અણુસમજુના સંઝામાં, ઉપજો દુઃખ અપાર;
 હેત છતાં હાની કરી, ઉલટાં કરે ખુવાર. ૧.
 ણુઓ બિલાડી બાપડી, વસી વાનરને સંઝા;
 મુંઝાણી મનમાં વણી, ખરડાયું નિજ અંઝા. ૨.

ગાજવી.	જલેબી.	બરડી.	પેંડા.
ટોપલા.	ગાંડીઆ.	ઘરાક.	સેવ.

ચૂલ. તાવડો.

જુઓ! છોકરાં, આ કંદોલની દુકાન કેવડી
મોટી છે? કંદોલિ હાથમાં ગાજવી લઈ મીઠાઈ
તોળેછે. સામાં ઘરાક ઊભાં છે. દુકાનમાં એક
તરફ જલેબી ને લાડુ ગોઠવેલા છે. બીજી
તરફ સેવ ગાંડીઆના ટોપલા ભરી રાખ્યા છે.
એક થાળીમાં પેંડા ભરેલા છે. બરડી પણ
તેપાર છે. એક કંદોલિ ચૂલપર તાવડો મૂકી દૂધ

(୧୧)

ସାମାଜିକ ଶିକ୍ଷା

(૧૩)

ઊનું કરેછે. આજ તો આપણે તાજ જલેખી લઈએ. તાજ જલેખી ખાવામાં બહુ મજ પડેછે. મોતી કહે, જલેખી સાથે થોડા ઘણા સેવગાંડીઆ લેશો, તો વધારે મજ પડશે. નાની બેન સાફ એકાદ પેંડો તથા બરફીનો કટકો લેજો.

પાઠ ૬૨ બિલાડીનું કહાપણ.

ચાલ.	પાળેલી.	ઝારડા.	જમવું.
વેળા.	વાટ.	ટાંગેલો.	દારી.

એક શેઠના ઘરમાં બિલાડી પાળી હતી. તે

શેઠના ઘરમાં એવો ચાલ હતો, કે જમવાની વેળા થાય ત્યારે ઘંટ વગાડતા. ઘંટનો અવાજ સાંભળી, ઘરનાં બધાં માણસો જમવા આવતાં. તે વખત પાળેલી ખિલાડી તેમની પાસે આવી બેસતી. તેથી તેને પણ ખાવાનું મળતું.

એક દિવસ જમવાની વેળાએ ખિલાડી બહાર ફરવા ગઈ હતી. તે ફરીને આવી ને ઘંટ વાગવાની વાટ જોઈ બેઠી. ઘણી વાર વાટ જોઈ, તોપણ ઘંટ વાગે નહિ. તેથી જે ઓરડામાં ઘંટ ટાંગેલો હતો, તે ઓરડામાં ખિલાડી ગઈ, ને પગવતી ઘંટની દોરી પકડી ઘંટ વગાડવા મંડી. ઘરનાં માણસો ઘંટ બીજી વાર વાગતો સાંભળી ઓરડામાં જોવા ગયાં, તો ખિલાડીને ઘંટ વગાડતાં દીડી. આ જોઈ બધાંને બહુ હસવું આવ્યું. હસતાં હસતાં શેઠની દીકરીએ ખિલાડીને રોટલી નાંખી, તે તેણે ખાધી.

સાતવારીઈ. સુરજ. આકાશ. છેલ્લો.
અઠવાડીઈ. ચંદ્રમા. તારા. નોકર.

મનુભાઈ, આજ નિશાળે કેમ નથી ગયા ?
બાપા, આજ રવિવાર છે. તેથી મારી નિશાળ-
રવિવાર. માં રજા છે. આવતીકાલે
સોમવાર. જઈશ. ભાઈ, આવતીકાલે
મંગળવાર. હું કયો વાર આવશે ? સોમ-
બુધવાર. વાર. સોમવાર પછી કયા
ગુરુવાર. કયા વાર આવે તે તું જાણે
શુક્રવાર. છે ? બાપા કોઈ કોઈ વાર-
શનિવાર. નાં નામ તો મને આવડે છે,
પણ બરાબર વાર જાણતાં આવડતાં નથી.
ભાઈ, સાંભળ, ત્યારે હું કહું. સોમવાર પછી
મંગળવાર ને તે પછી બુધવાર આવે છે. બાપા,
રવિ, સોમ, મંગળ ને બુધ એ ચાર વારનાં
નામ તો મને બરાબર જાણતાં આવડે છે, પણ
તે પછી કયા વાર આવે ?

ભાઈ, બુધવાર પછી ગુરુવાર આવે છે. આ
વારે કેટલાક લોકો છોકરાંને નિશાળે બેસાડે
છે. ગુરુવાર પછી શુક્રવાર આવે છે, તે દિવસે

કેટલાક લોકો ચણા ખાય છે. શુક્ર પછી છેલ્લો શનિવાર આવે છે. તે રવિથી સાતમો વાર છે. શનિ કેડે પાછો રવિવાર આવે છે, એટલે વાર સાતજ છે.

એ સાત વારનું બેળું નામ સાતવારીઈ કહેવાય, પણ લોકો તેને અઠવાડીઈ કહે છે.

બાપા, સાત વારનાં નામ તો જાણ્યાં, પણ તે નામ શાપરથી પડ્યાં હશે ? બાઈ, સુરજનું બીજું નામ રવિ છે, તે ઉપરથી રવિવાર નામ પડ્યું છે. તારી નિશાળમાં જેમ રવિવારની રજા પડે છે, તેમ સરકારી તમામ નોકરોને પણ રવિવારની રજા મળે છે.

આકાશમાં રાતે ચંદ્રમા દેખાય છે, તેનું બીજું નામ સોમ છે; તે ઉપરથી સોમવાર નામ પડ્યું છે. તેમજ મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર ને શનિ નામના તારા આકાશમાં દેખાય છે, તેના નામપરથી તે વારનાં નામ પડ્યાં છે.

બાપા, વારનાં નામ સુરજ, ચંદ્ર ને તારા પરથી પડ્યાં છે તે તો મેં આજેજ જાણ્યું. નિશાળમાં મારા બાઈબંધાને પણ તે વાત કહીશ. બહુ સારું બાઈ, પણ કેટલા વખતને એક વાર કહે તે તું જાણે છે ? ના જી. સાંભળ, ત્યારે હું કહું. એક સવારથી બીજી સવાર સુધી એક વાર

જાપતિ=પરમેશ્વર. જલભંડાર=સમુદ્ર. [નાર.
પદાર્થ=વસ્તુ. માણી=જીવ. સરજનહાર=અનાવ-
રક્ષા=રક્ષણ. જાદાધાર=પરમેશ્વર.
કરણા=મહેરબાની, પાલનહાર=પાળનાર.

(૬૭)

ગણાય છે. આજ તને જે કાંઈ શિખવવામાં
આવ્યું, તે બરાબર યાદ રાખજે.

પાઠ ૬૪ ઇશ્વરનું ભજન.

૫૬.

નમોઽયે વારંવાર, જગાપતિ નમોઽયે વારંવાર.—ટક.
સૂર્ય ચંદ્રને અગણિત તારા, વાયુ જળભંડાર.—જગ.
ઝાડ પહાડ પદારથ પ્રાણી, સર્વે સરજનહાર.—જગ.
દુજ રક્ષાથી ટકી રહ્યો છે, આ સઘળો સંસાર.—જગ.
જેને જે જે લાગે તે તે, દે છે જગદાધાર.—જગ.
પાળે પ્રીતપ્રીતી પ્રાણીને, કરંણાના ભંડાર.—જગ.
દુખ કામોમાં સાંધ કરે છે, પૂરણુ ધરીને ખાર.—જ.
સદ્વિધા સદ્બુદ્ધિ વધારે, મોગીએ પાલનહાર.—જ.

બાહર ખબર.

આ ચોપડી નીચે લખેલે ઠંકાણેથી રોકડી
કીમતે મળશે:—

જીનાગઢમાં જીકસેલર વૃંદાવન ડી. પારેખ.

વઢવાણમાં જીકસેલર જ્યેષ્ઠ તલકશી.

વેરાવળમાં જીકસેલર વલ્લભદાસ બાબુજી.

ભાવનગરમાં જીકસેલર પુરષોત્તમ ગીગાબાઈ.

જે વેપારીઓ આ ચોપડી વેચવાની મરજી પત્રથી
જાણાવશે તેનો ખાદોખરત કરીશું.

એ સિવાય અમારે ત્યાં દરેક પ્રકારના ઈંગ્લિશ ગુજરાતી
શાળાપંથેગી પુસ્તકો વિગેરે સામટા જગ્યામાં કે પરચુરણ
મળી શકે છે. સમજો પત્રવ્યવહાર નીચેને સીરનામે કરવો.

વૃંદાવન ડી. પારેખ.

જીકસેલર—જીનાગઢ

